

מאמר שנת המבול – חלק ב'

יהודה הערשקאוויטש

פ"ו: סדר שנת המבול

ע"כ היו דברינו על שנת המבול באופן כללי מתי היא חלה. עכשיו עלינו לבאר סדר האירועים בשנת המבול עצמה, זמנם, המשכם וסידורם, שגם כאן מצאנו שיטות הרבה בראשונים.

כבר כתבנו בפ"ב שאין כוונתינו לברר מחדש סדר שנת המבול, גם אין מטרתנו להציג כל שיטה ושיטה מהראשונים, שרובם פירשו לפי דרך הפשט ושלא כדעתו של בעל סדר עולם, אלא חותרים אנו להבנת דברי חז"ל ויסוד שיטתם. כיון שאין הדבר מוגדר אלא בהשוואה לדבר אחר, ע"כ נציין לעוד שיטות במקום הצורך.

עוד יש לציין, דהרבה פלפלו המפרשים בגרמים הטבעיים שלשנת המבול: מקור מוצא הגשמים, ואופן ירידתם, ומהירות התפשטותם, וזמן הנגבם - כל אחד לשיטתו. מיהו בעל סדר עולם אין לו חלק בכל זה, דכל מעיינו הוא רק במדת הזמן ולא הזדקק כלל לטבע כשלעצמו; ועל כן גם אנו לא דננו בדברים אלו, ולא העתקנו דברי המפרשים המדברים בזה, אלא עד כמה שהם נוגעים לעצם מנין הימים וכדומה.

כיון שפרק זה ארוך ביותר, שהוא מקיף את כל שנת המבול, על כן חלקנוהו לסימנים, כשכל סימן מוגבל לתקופה מסויימת, ואלו הן:

סימן א': קביעות שנת המבול.

סימן ב': ירידת הגשמים ותגבורת המים.

סימן ג': הנחת התיבה.

סימן ד': חסרון המים.

סימן ה': שילוח היונה.

סימן ו': חריבת המים ויבושת הארץ.

סימן א': קביעות שנת המבול

השלב הראשון בבירור שנת המבול, הוא לברר קביעות שנתה, בדרך שביארנו לעיל בפ"ד, אם מעוברת היא אם לאו, וחשון וכסליו האם היו חסרים או מלאים. דהרי לא נוכל לקבוע סדר המבול, אם לא נדע כמה ימים בשנתה.

נקדים לדברי ר' עובדיה בפירושו להלכות קדה"ח פ"ו ה"ח וז"ל, דע שאדם הראשון היתה בריאתו בתחלת שעה שלישית מיום ששי מששת ימי בראשית שהרי אמרו ז"ל, בראשונה צבר את עפרו, בשניה גבלו, בג' יצרו וכו'. ולפי שקדם לבריאתו מששת ימי בראשית חמשה ימים וארבע עשרה שעות מיום ששי, הוצרכנו לידע החדש שאלו הימים והשעות ממנו, וכן מולד השנה שזה החדש ממנה. באנו לחקור על זה המולד גרענו מן המולד הזה, והוא יום ו' ב', ד"ח תתע"ו, והוא שארית השנה הפשוטה, יצא לנו מולד שנה זו, שהיא קודם יצירת אדה"ר, בליל שני ה' שעות ור"ד חלקים וסימן בהר"ד, ונקרא גם זה השנה שנת יצירה כו' [ובפי בעלי הלוח נקרא גם שנת תוהו] עכ"ל.

פירוש דאדה"ר נברא בא' תשרי אחר שנה ראשונה הנקראת שנת יצירה, ומולד תשרי של שנה ראשונה הוא יום ב' ה' שעות ור"ד חלקים. ומולד תשרי של שנה ב' שבו נולד אדה"ר הוא יום ו' י"ד שעות, היינו י"ב שעות מהלילה ועוד ב' שעות מהיום.

בפ"ג ביארנו לנכון, שהשנים בברייתא דסדר עולם הם לפי שנים שלמות שעברו מלידת אדה"ר, ושנת המבול שהוא לשיטת הסדר עולם לאחר אלף תרנ"ו שנים שלמים מלידת אדה"ר, הוא שנת אלף תרנ"ז למולד וי"ד, הוא מולד אדה"ר, שהוא שנת אלף תרנ"ח למולד בהר"ד. כן נראה ברור לדברי ר' עובדיה, ועיין מש"כ הרשב"ץ בתחלת מאמר חמץ.

מיהו בתוספות פליגי, ומצאנו בדבריהם כבי שיטות בקביעות שנת המבול. השיטה הראשונה דהמבול היה בשנת אלף תרנ"ז לבהר"ד [עיין מושב זקנים הוצאת ששון פ"ז פסוק י"ב, ופ"ח פסוק ה'], דס"ל לתוספות דמולד אדה"ר היה בהר"ד ולא וי"ד, ופליגי עליה דר' עובדיה ואכמ"ל, ושנת המבול היה לאחר אלף תרנ"ו שנים שלמים למולד אדם וכמו שכתבנו למעלה בשיטת הס"ע. וכן נראה דס"ל לר' אברהם בר חייא שכתב בספרו מגלת המגלה השער שני, דתחילת המבול היה ביום ב'. והנה מולד שנת אלף

תרנ"ז חל ביום ה' כ' ש"י, ואע"ג שמולדו זקן וקיי"ל נמי לא אד"ו ראש, וא"כ היה ראוי לדחות ר"ה עד ליום ז', ס"ל לר' אברהם בר חייא דעוד לא נהגו הדחיות, וא"כ ר"ה חל ביום ה' וי"ז חשון ביום ב'. והשיטה השנית [עיין תוספות השלם הוצאת ר' יעקב גליס פרק ח' פסוק ד' אות ט' ועיין ביפה תאר בראשית רבה פרשה ל"ג סימן י"א ד"ה זה אב בשם בעל מנחת יהודה - נדפס בוורשא תרל"ו ברבותינו בעלי התוספות על שם הריב"א] ס"ל, דהמבול היה בשנת אלף תרנ"ו, היינו דס"ל דמולד אדה"ר היה בהר"ד ולא וי"ד, וס"ל נמי דשנת המבול היה לאחר תתקצ"ט שנים שלמים לחיי נח, היינו בתוך שנת אלף תרנ"ו מלידת אדם ולא לאחריו. ועיין ביאור הגר"א בהשמטות לחו"מ סימן ס"ז מה שכתב בשיטת התוספות.

שיטה רביעית מצאנו בדברי החזקוני פרק ח' פסוק ג' וז"ל, וא"ת הרי שנת המבול מעוברת היתה כו'. וי"ל כו', ד"א מנין אלף ותרנ"ו התחיל למנות משנת תוהו ואז היתה שנת המבול פשוטה כו'. ונראה דס"ל לחזקוני שמולד אדה"ר היה בהר"ד וכשיטת התוספות, ושנת תוהו היה בשנה שלפני בהר"ד [וכשיטה זו מצאנו בדברי התרגום יונתן בראשית א' ט"ז ואכמ"ל], ומנין אלף תרנ"ו הוא משנת תוהו. וקשה, דאם נמנה אלף ותרנ"ו משנת תוהו הרי שמלידת אדם יש לנו רק אלף ותרנ"ד שנים שלמים, וחסר לכל הפחות כשנה ממנין הס"ע וצ"ע. ולשיטת החזקוני המבול היה בשנת אלף תרנ"ה לבהר"ד.

והא לך קביעות השנים, וכפי שביארנו לעיל בפ"ד ששנים אלו נחשבים לפי הלוח שיש בידינו היום.

מולד תשרי של שנת אלף תרנ"ה למולד בהר"ד, שהיא שנת ב' למחזור פ"ח, חלה ביום ב' י"ג שעות ותתר"ה חלקים ור"ה ביום ב' וחשון וכסליו מלאים. **מולד תשרי של שנת אלף תרנ"ו** נופל ביום ו' כ"ב שעות ותת"א חלקים, וכיון שמולדו אחר י"ח שעות דוחין ר"ה ליום ז', ושנה זו היא שנת ג' למחזור ומעוברת היא וחשון וכסליו מלאים. **מולד תשרי של שנת אלף תרנ"ז** חלה ביום ה' כ' ש"י, וכיון שמולדו זקן וקיי"ל נמי לא אד"ו ראש דוחין ר"ה עד ליום ז', ושנה זו פשוטה היא וחשון וכסליו חסרים. **מולד תשרי של שנת אלף תרנ"ח** נופל ביום ג' ה' ק"ו, ור"ה ביום ג', ושנה פשוטה היא וחשון חסר וכסליו מלא.

ויש להעיר לשיטת התוספות דס"ל דשנת המבול הוא אלף תרנ"ו לבהר"ד מהא דאמרינן [עדיות פ"ב מ"י ועוד], דמשפט דור המבול י"ב חדש, דהרי שנה זו מעוברת

היתה של י"ג חדש.

סימן ב': ירידת הגשמים ותגבורת המים

בי"ז חשון [בראשית ז' י"א] ירדו הגשמים מ' יום ומ' לילה [שם י"ב], ולאחריו גברו המים מאה וחמשים יום [שם כ"ד], ולאחר ק"נ יום התחילו לחסור [שם ח' ג']. וז"ל הסדר עולם פ"ד, ויהי הגשם וגו' [שם ז' י"ב], עד מתי ארבעים יום וארבעים לילה עד כ"ז בכסלו. ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום [שם כ"ד], עד מתי חמשים ומאת יום עד אחד בסיון. ובפירוש דבריו נראה, דאיירינן בשנת אלף תרנ"ח וחשון חסר וכסליו מלא, וכמו שכתבנו למעלה, ומתחלת י"ז חשון עד לסוף כ"ז כסליו הם מ' יום, ומכ"ח כסליו עד לסוף כ"ט אייר יש ק"נ יום. ורישא הויא עד בכלל וסיפא הויא לא עד בכלל. ואם נאמר שבעל סדר עולם אינו מונה לפי הלוח שבידינו היום, אפשר דס"ל דחשון וכסליו שניהם מלאים, ורישא וסיפא שניהם עד ולא עד בכלל.

וקשה דהרי בספרי [דברים פיסקא שלי"ז] איתא דתחילת המבול היה באמצע יום י"ז, דכל היכא דכתיבא בעצם היום הזה, הכוונה באמצע היום ממש עיי"ש, הובא דבריהם ברש"י דברים ל"ב מ"ח. וא"כ הרי אין כאן אלא ל"ט לילה של ירידת גשמים, ובפסוק כתוב ארבעים לילה.

כמה דרכים נאמרו ביישוב קושיא זו. רש"י ס"ל דהגשמים ירדו גם בליל כ"ח כסליו, וליל כ"ח הוא הלילה הארבעים, ותגבורת המים פסק לסוף ליל א' סיון, וביום א' סיון התחילו לחסר, א"נ דהמים התחילו לחסר בליל א' סיון, דק"נ יום נאמר ולא בעינן ק"נ לילה. עיין רש"י פרק ז' פסוק י"ב ופרק ח' פסוק ג' ובחזקוני [שם] וברא"ם [שם] ובשאר מפרשי רש"י כולם מתנבאים בסגנון אחד.

הרא"ש והדעת זקנים לבעלי התוספות פ"ז פסוק י"ב ס"ל, דבעל סדר עולם פליג אספרי, ובעצם היום הזה פירושו נמי בתחלת היום, כהא דאמרין [ויקרא כ"ג כ"ח] וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה וגו'. והמבול תחילתו בליל י"ז ומ' יום ומ' לילה כלים לסוף כ"ז כסליו, וייתורא דבעצם היום הזה יש לפרש כמש"כ בצרור המור וז"ל, ואמר בעצם היום הזה כו' ולא אמר ביום הזה כו' להורות לנו יום הכניסה שהיה ביום רביעי כו', שפירושו בעיצומו של יום, ואיזהו יום שהשמש הוא יותר חזק משאר הימים, הוא יום רביעי, שבו נתלו המאורות ואז החמה בחזקתה כו', אחר שבו ביום האיר וזרח

כו' עכ"ל. ותוספות לשיטתיה, דס"ל דשנת המבול היה באלף תרנ"ז שאז י"ז חשון אכן היה ביום ד'.

ובערוך [ערך קל] תירץ וז"ל, מכ"ח בכסלו מיום השלמת מי יום של גשמים היו ק"ג יום, פירוש דיום מי עולה לכאן ולכאן, דיום מי של ירידת הגשמים הוא יום א' של הק"ג יום, וכן פירש ביפה תאר [פרשה ל"ג סימן י"א ד"ה זה מרחשון].

כל זה נאמר לשיטת הסוברים דהמבול היה בשנת אלף תרנ"ח דהיא שנה פשוטה וכסדרה, פירוש דחשון חסר וכסליו מלא, וכסדר שאר החדשים אחד מלא ואחד חסר. ולשיטת החזקוני דס"ל דהמבול היה בשנת אלף תרנ"ה נמי אתי שפיר, דשנת אלף תרנ"ה מליאה היתה, ויש לומר דהמבול תחילתה באמצע יום י"ז חשון והארבעים יום נמנים מ"ח חשון [וכן כתב היפה תאר לשיטת הערוך שם] ועד סוף כ"ז כסליו, ומכ"ח כסליו עד לסוף כ"ט אייר יוצא ק"ג יום.

אבל לדעת התוספות דס"ל דהמבול היה בשנת אלף תרנ"ז הרי שנה זו חסרה היא, ומכ"ח כסליו עד לא' סיון יש רק קמ"ט ימים. ומש"כ במושב זקנים [בראשית ז' י"ב], דבשנת אלף תרנ"ז חשון וכסליו היו מלאים, תימא הוא, דשנת אלף תרנ"ז חסרה היא ולא מלאה. ואפשר דס"ל לבעל התוספות בכוונת הסדר עולם דלסוף א' סיון פסק תגבורת המים והתחילו לחסור רק ב' סיון. ויותר נראה כמו שתירצו בדומה לזה הבעלי תוספות [תוספות השלם על התורה ז' י"ב אות ה'] דאע"ג דתגבורת המים היה רק קמ"ט יום התורה מנתה ק"ג יום, כדאשכחן ארבעים יכנו [דברים כ"ה ג'] ולא הו' אלא ל"ט.

מיהו למאן דס"ל דשנת המבול מעוברת היתה, הרי שסוף תגבורת הגשמים היה לסוף חדש ניסן, וע"כ דפליג עליה דבעל סדר עולם, ועל כן לא נוסף לדון עוד בשיטה זו.

סימן ג': הנחת התיבה

ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט [בראשית ח' ד']. פשוטו של מקרא מורה שהנחת התיבה היה ב"ז לחדש ניסן, שהוא ק"ג יום מ"ז חשון יום תחילת המבול, והק"ג יום כוללים ימי ירידת הגשמים ותגבורת המים. וכן הוא להדיא בתרגום המיוחס ליב"ע, ונחת תיבותא בירחא שביעאה הוא ירחא דניסן כו'. וכן כתבו הרמב"ן [שם] האברבנאל [שם פסוק א'] והספורנו [ז' כ"ד]. והקשה בערוך [ערך

קל], דאי אפשר להיות ה' חדשים שלמים זה בצד זה, פירוש דמחשון לניסן לא מצאנו אלא קמ"ז יום. ואפילו אם נניח שחשון מלא ונדחוק דהגשמים ירדו כל יום י"ז ניסן והתיבה נחה בסוף היום, מ"מ לא יהיו אלא קמ"ט יום. ותירצו בבעלי התוספות [תוספות השלם על התורה ז' י"ב אות ה'] דקמ"ט יום מונה התורה ק"נ יום, וכבר הבאנו דבריהם לעיל סימן ב'.

מיהו מכח קושיא זו חידשו הקראים דבחדש שאין הירח נראה מונים לחדש ל' יום, וכיון שבזמן ירידת הגשמים לא היה אפשר לקדש החדשים ע"פ הראייה ע"כ מנו ל' יום לכל חדש ואתי שפיר. והרס"ג [פירושי רב סעדיה גאון לבראשית הו"ל משה צוקר ניו יורק תשד"מ עמוד 340] דחה דבריהם, דאפשר שהמבול היה בשנת אלף תרנ"ו לבהר"ד ומעוברת היתה, וחשון וכסליו מלאים, והמבול ירד עד סוף יום י"ז מהחדש השביעי שהוא אדר ב', שהם עולים ק"נ יום שלמים. א"נ אפשר דלפני מתן תורה אנו מונים לשנת החמה עיי"ש.

ובאבן עזרא [ח' ג'] השיג אדברי רס"ג וז"ל, והאומרים כי הנה מצאנו מאה וחמישים יום חמשה חדשים, וזה לנו לאות שהם חדשי חמה, והנה לא דברו נכונה על דבריהם כי שנים ימים יחסרו, פירוש כי חמשה חדשי חמה יעלו לקנ"ב יום, ומי"ז חשון עד ל"ז ניסן יש רק ק"נ יום. ויש לומר, דהרס"ג לא היה כוונתו לחדשי החמה מדויקים, אלא כוונתו למנין אחר, שאינו כפי מנין ישראל, ובמנין זה עולים ה' חדשים ק"נ יום. ועיין בפירוש אהל יוסף שעל הראב"ע. וממשיך הראב"ע, גם האומר כי בחשבון העבור היה עושה, וישים בחדש השני מרחשון, ותהיה השנה שלימה ולמה כל זה כו', גם יתכן על מנוח התיבה לדבר דברים ארוכים. לכן לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה עיי"ש.

ומחמת הקושי הנ"ל ס"ל לבעל סדר עולם דירידת הגשמים לחוד ותגבורת המים לחוד, ותגבורת המים נפסק רק בא' סיון, וכמשי"כ למעלה, וע"כ דחדש השביעי דקרא אינו שביעי לחדשים אלא שביעי לירידת גשמים.

ובענין זה תפסו הר"ן בפירושו לתורה [ח' א'] להרמב"ן וז"ל, ואחר נתן גבול לחסרון המים, ואמר שקרה שהיתה התיבה בחדש השביעי, והוא סיון, שהוא שביעי להפסקת הגשמים כו' על הרי אררט ונחה שם. ועל כרחנו זה שביעי הוא להפסק הגשמים, שאי אפשר לפרש שביעי להתחלת ירידת גשמים ויהיה אייר, ולא שביעי למנין חדשי השנה ויהיה ניסן, שבכל אחד מאלו המספרים לא תמצא שיהיו ביניהם ארבעים ימי הגשם

וחמישים ומאה זמן תגבורתם. והרמב"ן ז"ל אמר ליישב הלשון כי בין זמן ירידת הגשם וזמן תגבורתם לא היו אלא חמישים ומאה יום כו'. שהוקשה בעיניו כו', שבחדש השביעי היה להפסקת הגשמים, ובחדש העשירי שנזכר בסמוך ימנה להתחלת גשמים כמו שאפרש, נטה מדרך המדרש בכאן ורדף ללכת אחרי פשט הלשון, ונדחק הרבה ביישוב הפרשה לפי דעתי. ואלו גלה דעתם של רז"ל בזה בב"ר אמרתי אולי הוא דרך מדרש, אבל בענין ההוא בעצמו מצאתי שנויה בסדר עולם, ואי אפשר לחלוק על דברי רז"ל, ולפיכך ראוי לפרש הפרשה על דעתם כו' עכ"ל.

כדי להבין מה שחילק הר"ן בין הדרשות שבמדרש לדרשות שבסדר עולם, יש להביא דברי הרמח"ל במאמרו על אגדות חז"ל, נדפס בתחלת ספר עין יעקב. וז"ל, דע שהמאמרים הביאוריים, הם אשר יבארו בס כתוב מכתבי הקדש, יתחלקו לג' מינים. הא', הוא אשר יכוונו בס אל ביאור הכתוב ממש, ויהיה פירוש הכתוב ההוא לפי דעתם כאשר יאמרוהו. המין הב' הוא, אשר לא יכוונו בס אל ביאור הכתובים ממש, אבל קבלה קבלו ז"ל שהבוי"ת שהכתיב עליו ויגידהו, רצה ג"כ לרמוז ענינים רבים אמיתיים כו'. והענינים ההם לא רצה לכתבם בביאור אלא לרמוז אותם כו'. והמין הג' הוא, שעוד קבלו ז"ל שהבוי"ת הכתיב את ספרי הקודש בדרך שתכלול הגדה ההיא ענינים רבים אמיתיים, והקיף בחכמתו על כל הענינים אשר הם אמיתיים בנושא ההוא, אע"פ שאמתתם לא יהיה בדרך א' אלא בדרכים רבים ושונים כו' עכ"ל, עיי"ש שהאריך.

וס"ל להר"ן, דבביאורים ממין הג' אפשר לדרוש הפסוק באופן אחר ממה שדרשו חז"ל, שחז"ל הקיפו בדרש ההוא אופן אחד, ואנחנו נקיפהו באופן אחר. אבל בביאורים ממין הא' והב', שביאורים אלו דרשו חז"ל על אמתת פשט הכתוב באופן הנראה להם, בזה אי אפשר לנו לחלוק עליהם. וס"ל להר"ן דבעל סדר עולם דרש הפסוקים במין הא' מן הביאורים המוזכר בדברי הרמח"ל, ולפיכך א"א לחלוק עליו. אבל דברי הר"ן הוא דעת יחידאה, שמצאנו להרבה ראשונים שדרשו הפסוקים באופן אחר ממה שדרשוהו חז"ל בסדר עולם, וס"ל דלעולם אפשר לחלוק עם חז"ל בפירוש הכתוב, כל זמן שאינו סותר ההלכה המסורה בידינו, וכמו שכתבנו למעלה בפ"ב. ומי לנו גדול מרש"י דס"ל דשילוח היונה היה לאחר שנראו ראשי ההרים, ופליג עליה דבעל סדר עולם, שס"ל דשילוח היונה היה קודם ראיית ראשי ההרים, וכמו שנבאר לקמן סימן ה'. וכן מצאנו במאור הקטן במסכת ר"ה [א' ע"א בדפי הרי"ף], אחרי שהאריך לבאר מאמר ברייתא דסדר עולם פ"ל, הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא, המובא בר"ה ג' ע"ב כתב

וז"ל, זה הוא העולה בידינו לפי מדרש רבותינו ולפי דקדוקיהם. אבל הפירוש הנכון לפי הפשט, זה שכתוב ומטעם כורש ודריוש וירתחשסתא מלך פרס [עזרא ד' ו'], שלשה מלכים היו כו' עכ"ל, ותו לא מידי.

סימן ד': חסרון המים

ז"ל הסדר עולם, ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום [בראשית ח' ג'] וגו', והמים היו הלוך וחסור וגו' [שם ה'], המים היו גבוהים מן הארץ ט"ו אמה, וכלו לששים יום, אמה לארבעה ימים טפח ומחצה בכל יום. ותנח התבה בחדש השביעי ב"ז יום [שם ד'], כשאתה מתחיל למנות משפסקו הגשמים מלירד נמצאת נחה לששה עשר יום, הא כמה היתה גבוה מן הארץ ארבע אמות וכמה היתה משוקעת בתוך המים י"א אמה ע"כ.

ונתחיל בביאור פסוקים אלו, ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט, ופירש בערוך [ערך קל הח'] דז' חדשים לאחר ירידת הגשמים נחה התיבה, דבחדש השביעי דקרא אינו מונה למנין החדשים, אלא מעת לעת, עיין ביפה תאר בראשית רבה פרשה ל"ג סימן י"א ד"ה זה סיון. ורש"י [פרק ח' פסוק ד'] פירש באופן אחר וז"ל: בחדש השביעי סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים ע"כ. ובפסוק שאחריו פירש עוד וז"ל: והמים היו הלוך וחסור כו' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים [שם ה'] זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם. ואם תאמר הוא אלול ועשירי לכסליו שפסק הגשם, כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה, אי אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה, שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון, ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון, והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה, שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ, שהרי מקץ ארבעים משנראו ראשי ההרים שלח את העורב, ועשרים ואחד יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה. ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון, והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם כו' ע"כ. גם בערוך פירש דבעשירי איירי בחדש העשירי מירידת הגשמים.

וצ"ע לשיטת רש"י, למה לא נאמר דבחדש העשירי הוא עשירי לחדשים דהיינו תמוז, ויש לומר דמשמע ליה לרש"י דכשלא חזרה אליו היונה, בו ביום חרבו המים והסיר מכסה התיבה, ואם נאמר שבחדש העשירי הוא חדש תמוז, הרי היונה חזרה כבר בא' אלול, ולמה המתין נח עד לא' תשרי עד שהסיר מכסה התיבה, אלא ע"כ דהאי חדש העשירי אינו תמוז.

כל זה הוא לשיטת רש"י דס"ל ששילוח היונה היה לאחר ראיית ראשי ההרים. אבל לשיטת בעל סדר עולם דס"ל דשילוח העורב היה מ' יום לאחר חסרון המים צ"ל באופן אחר. והוא, דבחדש העשירי א"א למנות להפסקת הגשמים ויהיה החדש העשירי אלול, דאם נראו ראשי ההרים רק בחדש אלול למה לא חזרה אליו היונה בא' אב, וכי היכן נחה. וליכא למימר דחדש העשירי הוא עשירי למנין החדשים, דהיינו דבא' תמוז נגלו ראשי ההרים, דא"כ למה כתיב בקרא ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, וזה היה ב"י תמוז כמו שנפרש לקמן בסימן ה', והלא היתה יכולה לנוח בראשי ההרים, אלא ע"כ דהאי בחדש העשירי הוא עשירי לירידה. ולפי הסדר עולם החשבון הוא כזה, תגבורת המים כלה בא' סיון כמו שבארנו למעלה סימן ב', ואז היו המים ט"ו אמה מעל ההרים כדכתיב בקרא [שם ז' כ'], וראשי ההרים נראו בא' אב, הרי מא' סיון עד לא' אב שהם ס' יום [כן הוא ברש"י [ח' ד'] מיהו אינם ס' אלא נ"ט יום, ל' מסיון וכ"ט מתמוז ותפש ס' יום שהוא מספר שלם ועיין משכיל לדוד לר' דוד פארדו ברש"י הכא] חסרו המים ט"ו אמה, דהיינו אמה לכל ד' יום, וב"י לחדש סיון שהוא יום הנחת התיבה חסרו המים רק כד' אמות, וא"כ התבה היתה משוקעת י"א אמה בתוך המים הכל כמו שפירש רש"י [שם].

חשבון זה הקיפוהו המפרשים בחבילות של קושיות, ואסדרם אחת לאחת. ז"ל הרמב"ן [ח' ד'] והראיה מן התיבה שתהיה משוקעת במים מפני שנותן חסרון שוה לכל הימים אמה לד' ימים, והידוע בחסרון המים כי הנחל הגדול כאשר יחסר בתחלתו אמה לד' ימים, יחסר בסופו ד' אמות ליום אחד. והרי לפי החשבון הזה באחד לחדש אב נראו ראשי ההרים, ובאחד בתשרי חרבו המים, והנה בששים יום חסרו כל גובה ההרים הגבוהים שהם כמה אלפים אמה כו' עי"ש שהאריך עוד, ותפשונו עיקרי דבריו. ובחזקוני [ח' ד'] יישב קושית הרמב"ן וז"ל: וא"ת הרי קים לן שבראש חדש אב נראו ראשי ההרים, ובראש חדש תשרי חזרו המים לסדרן ראשון, כדכתיב בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ [ח' י"ג], הרי שחסרו בס' יום הללו כל גובה ההרים, ודבר

גלוי הוא שיש הרים גבוהים יותר מט"ו אמה, הרי שחסרו יותר מאמה לד' ימים. ואין לתרץ כיון שהתחילו לחסור חסרו הרבה, אם כן לא תוכיח שיקוע התיבה במים אחת עשרה אמה. אלא י"ל שההרים ממעטים הרבה מחללו של עולם, לפיכך חסרו כל גבהותם של הרים בששים יום, אבל למעלה מן ההרים חללו של עולם שוה ומהם ולמעלה חסרו אמה לכל ד' ימים כו' עיי"ש. וע"ע ביפה תאר בראשית רבה פרשה ל"ג סימן י"א ד"ה וכולהן. ומשי"כ בחזקוני דלמטה מן ההרים נחסרו המים יותר מהר כיון דנתמעטה חלל העולם ע"י ההרים, אם נניח שההרים הגבוהים הם בגובה אלף וחמש מאות אמה, הרי שבס' יום הראשונים חסרו ט"ו אמה, ובס' ימים אחרונים חסרו כאלף חמש מאות אמה, שהוא פי מאה ובכדי שיעלה חשבון זה צ"ל שההרים ממלאים ס"ו חלקי מאה מחלל העולם, וזה הוא דבר שהמציאות יכחישוהו, וע"ע במפרשי רש"י שפלפלו בדבר זה.

עוד הוסיף להקשות הרמב"ן [שם פסוק ה'] וז"ל, והנה גם לדברינו גם לדברי רבותינו וכל המפרשים יהיו הרי אררט מן ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, שהיו המים עליהם ט"ו אמה. ולכן יקשה זה, כי היודע בהר היוניים שגבוה מהם הרבה מאד, וארץ אררט בשפל הכידור הקרוב לבבל כו' [מה שכתב שארץ אררט בשפל הכידור כו' משמע דס"ל דהעולם הוא ככדור המשוקעת במים עיין ע"ז מ"א ע"א תוד"ה ככדור, וחצי אחד בולט מחוץ למים, ובבל נמצא בשפל הכידור ולפיכך נמוכה היא ואכמ"ל]. ועיין במנחה בלולה [פרק ח' פסוק ד'], שמביא כמה דעות על דבר מקום הרי אררט.

ובראבי"ע כתב ע"ז [ז' י"ט] וז"ל, וכן פיר' כל הר גבוה כסה במים, וחמש עשרה אמה כסו ההרים הנזכרים. ואנחנו נאמין בדברי אלקינו ונעזוב הבלי בני האדם שיאמרו על הר אחד גבוה שהוא במלכות יון. ופירש במוטוט וז"ל, וטעמם להקשות שאותו ההר גבוה מאד מהרי אררט, כי אררט בשפלה קרוב לבבל, ואיך נחה התיבה על הרי אררט בשבעה עשר יום לחודש השביעי, ועדיין הרי אררט מכוסים מאד כפלי כפליים מאשר היתה התיבה משוקעת במים. ואמר החכם ז"ל, שאנחנו נאמין בדברי תורת אלקינו. ונוכל לפרש שכשחזרו המים בשבעה עשר יום לחודש השביעי היה החסרון ההוא גדול מאד, בענין שהמים שהיו בהרי אררט מעוטים ונזדמן שם ונחה שם התיבה. ובעשירי שנראה ראשי ההרים נאמר על שאר ההרים השפלים מהרי אררט וכן הוא דעת הרמב"ן ז"ל. מיהו בזה חולק הוא על דעת הסדר עולם. דהרי הסדר עולם נותן חסרון שוה לכל יום כמו שהזכרנו.

עוד יש להקשות, מהא דאמרינן בקדושין ס"ט ע"א וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך [דברים י"ז ח'], מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות. [ויש לציין למדרש תהלים מהדורת באבער מזמור ס"ח אות ט', זה אומר נקראתי הר תבור עלי נאה שתשרה שכינה לפי שאני גבוה מכל ההרים כו', וכן לדברים רבה מהדורת ליברמן [דברים ז' י"ד], מעשה ברי' יונתן שהיה עולה לירושלם הגיע לניפוליס ראה אותו כותי אחד. א"ל: ר' מה נאה ההר הזה, הדין הוא טורא בריכא. א"ל ר' יונתן למה הוא בריך? א"ל דלא אשתטף במי מבולא כו'. א"ל למה, שהוא גבוה מכל ההרים.] ולמאן דס"ל דמבול ירד בא"י, עיין לקמן פ"ז, הא ודאי דהרי אררט אינם מא"י, ושוב נסתר חשבון בעל הסדר עולם. והא דאמרינן בבראשית רבה פרשה ל"ד סימן ט' ויבן נח מזבח לה' [בראשית ח' כ'], ר' אלעזר בן יעקב אומר על מזבח הגדול שבירושלים ששם הקריב אדם הראשון כו', כבר תירץ הרד"ל בפירושו לפדר"א פרשה כ"ד סימן י"א, שאחר יציאתו מן התיבה הלך לא"י, והקריב שם קרבנות. מיהו מצאנו לאחד מבעלי התוספות [תוספות השלם ח' ד' אות ד'] דס"ל דהרי אררט היינו בארץ ישראל.

עוד קשה, דמניין החדשים לשיטה זו הם לג' מניינים. פרק ז' פסוק י"א בחדש השני כו', ופרק ח' פסוק י"ג בראשון באחד לחדש, ושם פסוק י"ד בחדש השני כו', כולם למניין החדשים. פרק ח' פסוק ד', ותנח התיבה בחדש השביעי כו', מונה שביעי להפסקת הגשמים לשיטת רש"י, או לחדשים שלמים מיום אל יום לשיטת הערוך. ובפסוק שלאחריו [פסוק ה'], בחדש העשירי הוא עשירי לירידת גשמים. וכתב הרמב"ן [ח' ד'] וז"ל, ואומר אני שאין החשבון הזה שאמרו נאות בלשון הכתוב. כי אם נסבול לפרש ותנח התיבה בחדש השביעי ליום הזה הנזכר, שכלא בו הגשם ושבו המים מעל הארץ הלוך וחסור, שלא כמנין החדש השני הנזכר בהתחלת הפרשה וכמנין האמור בסוף הפרשה [ח' י"ד], איך יתכן שיחזור מיד בפסוק השני ויאמר, עד החדש העשירי למנין אחר שיהיה העשירי לירידת הגשמים ע"כ. ובדבק טוב שעל פירוש רש"י [ח', ה'] כתב וז"ל, מאחר שראיתי שבפירוש זה הפסוק למה מונה פעם אחת מירידה ופעם מהפסקה, המה מי מריבה אשר רבו עליה חכמי ישראל, וכל אחד אמר לנו המים. ואלו באתי לפרשו, יאריך הספור ואת הקיצור אהבה נפשי, לכן שמתני ידי למו פי. וביפה תואר גם הוא כתב כזה [פרשה ל"ג סימן י"א ד"ה זה אב] וז"ל, ואין בידינו לתת טעם לתורה במה שהמשיכה החשבונות שניין דא מן דא. ואשר על כן גם אנו לא נדבר בזה.

סימן ה': שילוח היונה

ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה וגוי' [בראשית ח' ו'], וישלח את העורב וגוי' [שם ז'], וישלח את היונה וגוי' [שם ח'], ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה וגוי', כי מים על פני כל הארץ וגוי' [שם ט'], ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה וגוי' [שם י'], וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד [שם י"ב], ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ וגוי' [שם י"ג]. ופירש רש"י, מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים [שם ו'], וישלח את היונה לסוף ז' ימים, שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים, מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים [שם ח']. ולא פירש רש"י אם בראשונה איירי לשילוח העורב או לשילוח היונה.

וז"ל הערוך [ערך קל], והמתין עוד ג' שבועים בשילוח העורב ובשילוח היונה פעמים כו'. מריהטא דלישנא משמע דהוחיל ז' ימים לשילוח העורב ובאותו יום שלח גם את היונה, ולאחר מכן המתין עוד ב' פעמים ז' ימים בשילוח היונה. מיהו מפרשי התורה כולם כאחד פירשו דשילוח העורב היה ביום פתיחת חלון התיבה, ולאחר מכן המתין ז' ימים ושלח את היונה, וכן נראה דיש לדחוק בערוך. ומה שכתב, והמתין איירי לאחר השילוח וצ"ע.

והקשו מפרשי התורה אשיטת רש"י וז"ל הדעת זקנים [ח' ג'], וקשה הא דפריש מקץ ארבעים יום ויפתח נח, דהיינו משנראו ראשי ההרים, דא"כ היונה אשר שלח ז' יום לאחר אותם ארבעים יום מדוע לא מצאה מנוח, והלא היתה יכולה להיות נחה על ההרים. וברמב"ן [שם ט'] תירץ, דאין מנהג העופות לנוח בראשי ההרים הגבוהים על הארץ ואין אילן שם כו'. ובחזקוני [שם ד'] כתב דזה דוחק. ורבי יוסף בכור שור תירץ [ח' ט'] וז"ל, ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, מכאן שהרי אררט גבוהים משאר הרים, שהרי כבר נראו זה מ"ז יום, והיונה לא מצאה שאר הרים מגולים לנוח עליהם ע"כ. וכבר הארכנו בגובה הרי אררט למעלה סימן ד'.

מיהו בר"ן כתב [שם ו'] וז"ל, ולפיכך עיקר הדבר כמו שאמרו ז"ל בסדר עולם, שאמרו מקץ ארבעים יום נמנה מעת התחלת חסרון המים אשר היה באחד בסיון כו'. פירוש דהסדר עולם פליג ארש"י, וס"ל דמ' יום דשילוח היונה נמנים מיום חסרון המים, ולא מיום ראיית ראשי ההרים. והקשה רבינו מיוחס [שם י"ב], דכיון דעדיין לא

נגלו ראשי ההרים מהיכן טרפה היונה עלה זית. ותירץ הר"ן כי עם היות שלא נראו ראשי ההרים מ"מ כבר נראו אמירי האילנות.

עוד הקשה רבינו מיוחס [שם] וז"ל, ועוד שהכתוב נזקק לפרוט מעשה כל יום ויום בדקדוק מתחלת השנה עד סופה, באי זה חדש גברו ובאי זה חסרו, ובאי זו נראו ראשי ההרים ובאי זו חרבו, ומה היה ביניהם להעלות סכום שנה למבול. ולפי דבריהם לא למדנו פרט אלא כלל בלבד ע"כ. פירוש דכיון דהכתוב מונה לכל דבר בפרט, למה לא גלה לנו יום חסרון המים שנדע למנות ממנו המ' יום, וכפי חשבון הסדר עולם יום חסרון המים מכללא אתמר ולא מפרטא. וכעין זה הקשה הדעת זקנים [שם ג'] וז"ל, אבל קשה לי, דמאחר שצ"ל שהיו אילנות על ההרים ונתראו קודם שנראו ההרים כו', מדוע לא כתב יום ראיית האילנות כמו שכתב יום ראיית ההרים.

עוד הקשו אשיטת בעל סדר עולם [עיין פירושי ר' חיים פלטיאל בראשית ח' ו' מובא בתוספות השלם שם אות א'], מהא דאמרינן [פסחים ו' ע"ב], אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה, אמר רב פפא לא אמרן אלא בתרי ענייני, אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר ע"כ. והנה הכא בחד עניינא איירינן, והאיך מוקים הסדר עולם שילוח היונה שלא כסדר. ותירץ בחזקוני [שם ד'], דמתוך שהתחיל לספר חסרון המים שחסרו מאחד בסיון עד שנחה התבה הולך וגומר החסרון עד שנראו ראשי ההרים.

וברד"ק [שם ו'] כתב וז"ל, ויהי מקץ ארבעים יום משהתחילו לחסור המים, והנכון בעיני כי פירושו משנחה התבה על הרי אררט, כי היאך ידע נח כשהחלו המים לחסור. אבל כשנחה על הרי אררט ידע, שהרגיש שהתבה נחה על דבר קשה כו' [וע"ע בדברי הרד"ק לקמן פסוק י"ב]. ובר"ן [שם ו'] דחה זה וכתב, כי עם היות שלא הרגיש בהתחלת החסרון המים, עם כל זה מקץ ארבעים יום שהתחילו לחסור, הרגיש מצד שראה שהאוויר לא היה כל כך חזק הלחות, שהמים חסרו חסרון מוחש כו'. ואין מן התימא אם שיער זה נח כי כבר ישערו הבקיעים (הבקיאים) וירגישו בכיוצא בזה ע"כ.

ובריב"א הקשה אשיטת רש"י וז"ל, ויהי מקץ ארבעים יום כו', וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ס"א יום, ועל כרחך אותו יום שנראו ראשי ההרים הוא ממנין ס' יום של מחסור המים שהתחיל באחד בסיון. הרי מחדש אב כ"ט יום וכ"ט יום מאלול שהוא חסר הרי נ"ח יום, וכשתוסיף עליהם ג' ימים להשלים הרי הם כלים בג' בתשרי, והכתוב אומר בא' לחדש חרבו המים כו' עיי"ש מה שיישב. וכעין זה יש להקשות

לשיטת הסדר עולם דכתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים, ואפילו אם נמנה א' בסיון כיום הראשון של הארבעים, עדיין לא נחה היונה עד לב' אב.

ויש ליישב דיום ראיית ראשי ההרים הוא יום ראשון של המ' יום ועולה לכאן ולכאן, וכן כתב בריב"א שם. וקרוב לזה פירש הרא"ם דברי רש"י במש"כ מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלת את העורב, וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום [שם ה']. ופירש הרא"ם, כי פירוש ויהי מקץ ארבעים יום, תחלת המ', שהם ל"ט יום שלמים, וכשתצטרפם עם הכ"א יום שהוחיל בשליחות היונה יעלו ס' יום.

ואע"ג דכתיב מקץ ארבעים יום, דמשמע לאחר מ' יום שלמים דהיינו ביום מ"א, וכמו שכתב רש"י גבי ויהי מקץ שנתיים ימים [בראשית מ"א א'] וז"ל, כתרגומו מסוף, וכל לשון קץ סוף הוא ע"כ, הא כבר כתב הדעת זקנים שם וז"ל, פרש"י לשון סוף כתרגומו, ולכך הוצרך לפרש כן, לפי שמצינו מקץ שהוא תחלה דכתיב בירמיה מקץ שבע שנים תשלחו חפשי [ירמיה ל"ד י"ד] גבי עבד עברי, והתם תחלת שבע קאמר דהא כתיב בתורה שש שנים יעבוד [שמות כ"א ב'] ותו לא ע"כ. וכן כתבו התוספות בקידושין ל"ח ע"א ד"ה צא בסוף הדיבור. ובראבי"ע פירש יותר וז"ל, כי לכל דבר יש לו שני קצוות. והנה פעם ימצא קץ שהוא תחלה, ופעם שהוא בסוף עיין דבריו [שמות שם]. ועיין עוד רמב"ן דברים ט"ו א' שהאריך הרבה. [ואין להקשות מהא דאמרינן בערכין כ"ח ע"ב בשלמא שביעית משמטת בסופה דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה [דברים טו, א], משמע דמקץ הוא בסוף, דבספרי דברים פ"א פ"א פ"א מפרש דדרשינן לה בגי"ש, וז"ל, מקץ שבע שנים, יכול מתחלת השנה או בסופה, הרי את דן נאמר כאן קץ ונאמר להלן [דברים ל"א ו'] קץ, מה קץ האמור להלן בסופה ולא בתחלתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחלתה. הרי דלשון מקץ לחוד אין בו כדי להוכיח דאיירי בסוף השנה. ואפשר שלפ"ז יש להבין שיטת התוספתא סוף שביעית המובא ברא"ש בפרק החולץ דס"ל דשביעית משמטת מתחילתה וצ"ע]. וגם כאן צריך לומר לשיטת רש"י, דמקץ ארבעים יום איירי בתחילת יום מ'. ומא' אב עד לא' תשרי ועד בכלל יש ס' יום ואתי שפיר.

מיהו קשה, מאי כתב רש"י כ"א יום הוחיל בשליחות היונה, הרי כ"א יום אלו התחילו ביום שאחרי שילוח העורב ויצא לנו כ"ב יום ולא כ"א יום. וצ"ל דיום א' של שילוח העורב, כיון שלא פרח לה העורב אלא ביצוא ושוב, הוא נמנה בתוך הז' ימים של שילוח היונה ויצא לנו כ"א יום בדיוק. וכמו שתירצנו ברש"י כך יש לתרץ נמי לבעל

סדר עולם.

והא לך סדר שילוח היונה לבעל הסדר עולם. ביום ה' י' תמוז, מ' יום אחר חסרון המים שהתחיל ביום א' א' סיון, פתח נח את חלון התיבה ושלח את העורב. כיון שלא פרח לה העורב, על כן המתין נח ז' ימים, וי' תמוז בתוך מנין הז' ימים, עד ליום ד' ט"ז לחדש תמוז, ואז שלח את היונה פעם ראשונה. מששבה היונה אל נח המתין עוד ז' ימים, ותחילת מנין הז' ימים הוא מיום י"ז תמוז, עד ליום ד' כ"ג תמוז ושלח את היונה פעם שנייה. והמתין עוד ז' ימים, ותחילת מנין הז' ימים הוא מכ"ד תמוז עד ליום ד' א' אב, ושלח את היונה פעם ג', ולא חזרה אליו היונה כיון שנראו ראשי ההרים.

והא לך סדר שילוח היונה לשיטת רש"י. ביום א' י' אלול, מ' יום לאחר שנראו ראשי ההרים ביום ד' א' אב, פתח נח את חלון התיבה ושלח את העורב, והמתין ז' ימים ותחילת מנין הז' ימים מ"י אלול, עד ליום ז' ט"ז אלול שאז שלח את היונה, והמתין עוד ז' ימים מיום י"ז אלול, וביום ז' כ"ג אלול, שלח את היונה פעם שנייה, והמתין עוד ז' ימים, כשנמנה מכ"ד אלול, וביום ז' א' תשרי שלח את היונה פעם ג', ולא חזרה אליו שאז יבשה הארץ.

עוד כמה מהלכים נאמרו ביום שילוח היונה עיין בראב"ע [ח' ה' וי"ב] וברמב"ן [שם

ד].

סימן ו': חריבת המים ויבושת הארץ

פרק ח' פסוק י"ג ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ. ואמרינן עלה בפ"ד דסדר עולם, ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון וגו' מקצת החדש ככולו, למדנו שכיון שנכנס יום אחד בחדש מונין אותו חדש שלם, וחדש אחד שנכנס בשנה מונין אותה שנה שלמה, שמקצת החדש ככולו ומקצת השנה ככולה. ובר"ה י' ע"ב אסברה לה וז"ל הסוגיא שם, בראשון באחד לחדש, מדאכתי יום אחד הוא דעייל בחדש וקא קרי ליה חדש שמע מינה יום אחד בחדש חשוב חדש, ומדיום אחד בחדש חשוב חדש שלשים יום בשנה חשובין שנה, וחדש למנוייו ושנה למנוייה ע"כ. וכבר הארכנו לעיל בפ"ה דלשיטת הסדר עולם שנת המבול עולה מן המניין, וכיון שכן, הא דאמרינן בקרא בשנת אחת ושש מאות אין אנו צריכים לדחות כפי דאמרינן בסוגיין דר"ה שם דמאי אחת אתחלתא דאחת, אלא פירוש הפסוק כפשוטו דלאחר

תר"א שנה שלמים לחיי נח, בראשון באחד לחדש חרבו המים.

וממשיך הכתוב בפסוק י"ד, ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ. ואמרינן עלה בסדר עולם שם, הרי י"ב חדש שלמים וי"א יום היתרין מה טיבן, פירוש דהמבול תחילתו ביי"ז חשון ובט"ז חשון שלשנה הבאה הוא שנה שלימה, וכשנוסיף י"א יום נגיע עד לכ"ז חשון, מלמד שימות החמה יתרין על ימות הלבנה י"א יום. אמר רבי אלעזר והלא מתחלת ברייתו של עולם ימי החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום, שנבראו מלאין חמשה עשר צא מהן ארבעה לפנים מיכן, הרי אחד עשר, אמרו לו, וכיון שעברו עבור ראשון הגיעה לבנה לחמה. אמר להן, חוזרת היא ומשיבה. וצ"ע מה דשקלי וטרי כאן. ובמגיד הרקיע לר' משה הסגל ח"ב פ"ז נדחק בזה עיי"ש. ובכת"י סדר עולם כל זה ליתא. ועיין קהלת רבה א' ט"ו סימן ב' וחסרון לא יוכל להמנות, משחסר הקדוש ברוך הוא שנת הלבנה משנת החמה אחד עשר יום, הרי כמה שנים וקצים וכמה עבורים ולא הגיעה שנת חמה ללבנה.

ונראה לפרש ע"פ דברי החזו"א או"ח סימן קל"ח סעיף ו', דר' אלעזר מקשה דאין טעם להוסיף י"א יום משום יתרון שנת החמה שהרי מבריאת העולם שנת החמה ושנת הלבנה בלתי שוים, ומ"מ לעולם נמנה לשנת הלבנה ולמה כאן נמנה לשנת החמה. והשיבו חכמים, דכבר בחדש המעוברת הראשונה שלאחר בריאת העולם השוו שנת החמה לשנת הלבנה. פירוש דבלות העברי אנו תמיד שואפים להשוות שנת החמה ושנת הלבנה, וא"כ גם כאן בשנת המבול נמנה לשנת החמה. וע"ז השיב ר' אלעזר, דמ"מ לאחר חדש העיבור חוזרת שנת הלבנה ושוב מקדמת לשנת החמה, וכמעט ולא מצאנו שווי מדוקדק בין שנת הלבנה לשנת החמה, וא"כ אין טעם למנות שנת המבול לשנת החמה.

וכה"ג אשכחן דפליגי רבי וחכמים בערכין ל"א ע"ב גבי בתי ערי חומה, ת"ר: שנה תמימה [ויקרא כ"ה ל'], רבי אומר מונה שלש מאות וששים וחמשה ימים כמנין ימות החמה, וחכמים אומרים מונה שנים עשר חודש מיום ליום, ואם נתעברה נתעברה לו. והיינו דפליגי כל היכא דבעינן שנה, וכמו שכתבו התוספות ר"ה ו' ע"ב ד"ה כמנין, אם אנו מונים לשנת החמה דוקא, או דאנו מונים לשנת הלבנה, וכפי שישראל מונים. וחכמים דסדר עולם הוא רבי דערכין. זה מה שנראה לי היותר מיושב בהבנת דברי הסדר עולם.

ומשמעות סוגיין דכריתות ז' ע"א היא, דלכו"ע מונים לשנת החמה, דאמרינן שם

קטרת היתה נעשית שס"ח מנה, שס"ה כנגד ימות החמה שלשה מנין יתירין שמהן מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכיפורים כו'. מיהו ברא"ש מבואר דמדן אחר אתינן עלה, וז"ל שם בשיטמ"ק אות ל"ח, ולא היו עושין כנגד ימות הלבנה לפי שהיה חסר בשנה מעוברת, אבל עתה מה שנשאר בשנת לבנה היו מצרפין אותו עד שנת העיבור עכ"ל. פירוש דבריו, דלא מיבעיא לדברי רשב"ג שם ו' ע"ב דס"ל דמדן מתכנתה הנאמר בקטרת [שמות ל' ל"ז] בעינן שיעור לפיטום הקטורת, אלא אפילו לחכמים דס"ל שאם פטמה מעט מעט נמי כשירה, עיין במל"מ פ"ב מהלכות כלי המקדש ה"ח ובחידושי מרן הגרי"ז הלוי שם, מ"מ לכתחילה בעינן לפטם כשיעור שנה, וכמו שכתב הרמב"ם שם ה"א, וכן הוא במנ"ח מצוה ק"ג אות א'. ולפיכך תפשונו אורך השנה הממוצע וכמו שכתב הרא"ש. [ובמאמר המוסגר לא אמנע מלהעיר על דבר תמוה שמצאתי בדברי רבינו גרשום בערכין, דפליג ארש"י יומא ס"ה ע"ב ד"ה רבי אומר, דרש"י פירש שיטת רבי יהודה דלעולם אין אנו מונים אלא לימות החמה, ורבינו גרשום פירש אהא דאיתא בערכין ל"א ע"א, רבי אומר ליתן לו שנה ועיבורה, וז"ל, היינו שנת הלבנה, ומה שיתירים חדשי החמה על חדשי הלבנה דהיינו י"א יום דהיינו שס"ה ימים שתהא תמימה בין ללבנה ובין לחמה ע"כ. וקשה דמאי תמימה ללבנה איכא, דהא רבי ס"ל דאם נתעברה שנה נתעברה ללוקח, וכדמבואר שם ל"א ע"ב וצ"ע.]

והא דאמרינן, והלא מתחלת ברייתו של עולם ימות החמה יתרין על ימות הלבנה י"א יום שנבראו מלאין חמשה עשר, צא מהן ארבעה לפנים מיכן הרי אחד עשר, לא מצאתי פירוש שעולה יפה. ובחזו"א שם נדחק בזה כמו שיתבאר למעיין. ונראה לומר שזה תלוי ביום התקופה ויום המולד בבריאת העולם, ואולי שייך גם להא דאמרינן בחולין ס' ע"ב, שהקב"ה אמר ללבנה שתמעט עצמה, וכמו שביאר בפירוש ר' עובדיה להלכות קדה"ח פ"י ה"א שהחזיר אותה לאחוריה, וצ"ע, וכמאמר התנא לא עליך המלאכה לגמור.

פ"ז: הערות קצרות בשנת המבול

בפרק זה נעיר בקצרה ומקופיאה וכהולך על גבי גחלים, על כמה דברים שלשנת המבול הצריכים בירור. ובהקדם נביא להא דר"ה י"א ע"א ז"ל הסוגיא שם, בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב למועד אשוב אליך [בראשית י"ח י"ד], אימת קאי אילימא בפסח

וקאמר ליה בעצרת, בחמשין יומין מי קא ילדה, אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי, אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה, אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן, אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה, תנא אותה שנה מעוברת היתה, סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו, אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין, יולדת לשבעה יולדת למקוטעין ע"כ. וכל רואה יתפלא דהרי מן המפורסמות דלידת יצחק בנס היה, ודבר זה אין צריך לפנים, ומה לנו אם נוסף עוד נס דנולד לחמשין יומי, וחזינן מהכא, דלעולם נשאוף למעט הנס בכל מה שאפשר.

ויש להקשות על זה מהא דכריתות ה' ע"א, ת"ר שמן המשחה שעשה משה במדבר משלקו העיקרין דברי ר' יהודה, א"ל רבי יוסי והלא לסוך העיקרין אינו סיפק, כיצד עושה הביאו העיקרין ושלקום במים והציף עליהן שמן המשחה וקלט את הריח וקיפחו. אמר לו ר' יהודה וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו, תחלתו לא היה אלא י"ב לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, וכולו קיים לעתיד לבא ע"כ. וצריך לומר דהיכא דאין צורך לתלות בנס אנו מניחים שלא היה נס, אבל היכא דדרשת הפסוקים מורים שהדבר נעשה באופן מסוים בכה"ג סבר ר' יהודה דמצי תלי בנס, ור' יוסי פליג וס"ל דלעולם לא נתלה בנס אלא אם כן מפורש הוא במקרא שהיה כאן נס, זה הוא הנראה לומר בביאור סוגיא דכריתות. וכתב הרמב"ן [שמות ל' כ"ה] וז"ל, על דרך הפשט יהיה מעשה השמן כדברי ר' יהודה [הוא ר' יוסי דכריתות עיין ברש"י שם פסוק כ"ד], שראום במים שלא יבלעו את השמן כו', נתנו הבשמים כתושים בכלי מלא מים והציפו עליהן שמן כו'. ומשמע מדבריו דבדרך דרש מצי להרבות בניסים, וכהא דאמרין בהגדה של פסח מנין שכל מכה ומכה שלקו המצרים היה של ד' מכות כו' וכדומה, ועיין בבראשית רבה פרשה י"ד סימן ה' ביפה תאר ד"ה לא כשם, וקצרתי במקום שיש להאריך. והכא בדברינו בשנת המבול אע"ג דע"כ נס היה, וכמו שכתב הרמב"ן [בראשית ו' י"ט], ואם תאמר יעשנה [פירוש התיבה] קטנה ויסמך על הנס הזה כו', ועוד עשו אותה גדולה למעט בנס כי כן הדרך בכל הניסים שבתורה או בנביאים לעשות מה שביד אדם לעשות והשאר יהיה בידי שמים ע"כ, ועי"ע ברמב"ן ויקרא כ"ג כ"ח. ובדברינו בשנת המבול גם אנו נשאוף למעט הנס בכל מה שאפשר. ולזה באנו בכמה מהערות אלו לעורר בדברים שהטבע מקשה עליהם.

כתב הרמב"ן [בראשית שם] מכל בשר וגו', ידוע, כי החיות רבות מאד, ומהן גדולות מאד, כפילים וכראמים וזולתם. והרמש הרומש על הארץ רב מאד, גם מעוף השמים מינים רבים אין להם מספר. וכמו שאמרו רבותינו [חולין ס"ג ע"ב], מאה ועשרים מיני עופות טמאים יש במזרח, וכלם מין איה הם, ולעופות טהורים אין מספר. והנה יצטרך להביא מכלם שילידו כמותם, וכאשר תאסוף לכלם מאכל אשר יאכל לשנה תמימה, לא תכיל אותם התיבה הזאת ולא עשר כיוצא בה, אבל הוא נס החזיק מועט את המרובה ע"כ. וקשה לי למה לא חשבו התיבה בין אחד המקומות שמיעוט החזיקו את המרובה, עיין בראשית רבה פרשה ה' סימן ז' ומובא בעוד הרבה מקומות, ובשום אחד מהם לא הזכירו את נס התיבה.

ומידי דברי בענין השרצים יש להקשות מהא דבראשית רבה פרשה ל"ד סימן ח', ושרצו בארץ ולא בתיבה, ופרו בארץ ולא בתיבה, דאפילו בהמה חיה ועוף אסורים בתשמיש כל זמן שהיו בתיבה, מהא דאמרינן בחולין נ"ח ע"א, כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש, וא"כ היאך נתקיימו בריות אלו בתיבה מבלי תשמיש. וליכא למימר דבאו לתיבה כשהנקיבות כבר נתעברו, דא"כ מה צורך להביא שתיים שתיים מכל השרצים, זכר ונקבה דינו כשתבוא הנקבה לבד. ועיין סנהדרין ק"ח ע"א דדרשינן למשפחותם ולא הם, ופירש מהרי"ב בגליון שם דאיירי בהני שרצים דלא נתקיימו כל י"ב חדש, דרק בניהם יצאו.

ז"ל סוגיין דיומא ע"ו ע"א, חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים [בראשית ז' כ'], וכי חמש עשרה אמה בעמק חמש עשרה בהרים, וכי מיא שורי שורי קיימי, ועוד תיבה היכי סגיא, אלא נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי טורי, והדר חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים חמש עשרה אמה וגו'. ופירש"י, חמש עשרה אמה מלמעלה, אם תאמר מלמעלה לארץ ולא פירש בהר או בבקעה וכי חמש עשרה בהר וכו'. תיבה היכי סגיא, היאך עלתה לראשי ההרים אלא על כרחך מלמעלה דקרא מן ההרים הוא, והכי קאמר על ידי גשמים גברו ט"ו אמה ומן התהום יצאו תחלה למלאות הבקעות והשפלות עד שהשוו לראשי ההרים ע"כ. וכן הוא ברש"י בפירוש הפסוק שם. מיהו בבראשית רבה פרשה ל"ב סימן י"א פליגי בזה וז"ל, רבי יהודה אומר חמש עשרה אמה בהר וחמש עשרה בבקעה, רבי נחמיה אמר ט"ו אמה בהר אבל בבקעה כל שהן. דר' יהודה ס"ל דכל העולם לא נתכסה אלא בט"ו אמה של מים, בין בהר ובין בבקעה, ור' נחמיה ס"ל דהבקעות נתכסו עד גובה ההרים ועוד נוסף

על זה ט"ו אמה שעל ההרים. ולר' יהודה דס"ל דמיא שורא שורא קיימי כה"ג אשכחן בבראשית רבה פרשה ה' סימן ב', אוקיינוס גבוה מכל העולם. חזינן דהמים עומדין במקומן, ואינן נשפכין מלמעלה למטה. וע"כ מיא שורא שורא קיימי, ובנס הם עומדים כמש"כ ביפה תאר שם.

ואהא דאקשינן תיבה היכי סגיא צ"ל לשיטת ר' יהודה, דהתיבה נבנית בהר גבוה מהרי אררט או יותר, עיין ביפה תאר פרשה ל"ב סימן י"ז [וצ"ע אם יש הרים גבוהים מהרי אררט, וכבר כתבנו על זה למעלה בסימן ד']. וכן צ"ל למאן דס"ל דשנים עשר חדשים היתה התיבה עומדת במים כספינה העומדת בלמין, עיין מדרש תהלים מהדורת בובר מזמור א' אות י"ב, ופירש בפירוש המיוחד לרש"י בבראשית רבה פרשה ל"ב סימן ט', דלא כתיב אלא וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ ולא כאניות שייט ההולכת בנהר עי"ש. [וצ"ע היאך מיישב הך מ"ד קרא דותלך התיבה על פני המים עיין במדרש שם] וכוונת הפסוק ותנח התיבה וגו' הוא דהתיבה גבהה מחמת המים ואח"כ חזרה ונחה כשחסרו המים אבל לא זזה ממקומה. והנה לעיל פרק ו' סימן ד' הבאנו קושית כל המפרשים דאם חסרו המים ט"ו אמה לסי' יום היאך חסרו בסי' יום שאחריהם כל גובה ההרים שהם גבוהים כמה אלפים אמה, מיהו לפי דברי ר' יהודה שגם בבקעה גבהו המים רק ט"ו אמה, שוב אין לתמוה על מהירות נגיבת המים, וכן כתב במלבים בארץ חמדה פרשת נח.

עד כאן היה דברינו על גובה התפשטות המים. מיהו גם במקום התפשטות המים מצאנו פלוגתא בזבחים קיי"ג ע"א ז"ל הסוגיין שם, מר סבר ירד מבול לא"י ומר סבר לא ירד. אר"י בר יצחק ושניהם מקרא אחד דרשו, בן אדם אמר לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם [יחזקאל כ"ב כ"ד]. רבי יוחנן סבר אתמוהי מתמה קרא, א"י מי לא מטוהרה את כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם, ור"ל סבר כפשטיה ארץ לא מטוהרה, את מי לא ירדו עליך גשמים ביום זעם. ועיין פדר"א פכ"ג דס"ל דמבול לא ירד בא"י. והנה בירושלמי שקלים פ"ו ה"ב אמרינן, אל הימה המוצאים [יחזקאל מ"ז ח'], זה היס הגדול ולמה נקרא שמו מוצאים, כנגד שני פעמים שיצא, אחד בדור אנוש ואחד בדור פלגה. רבי לעזר בשם רבי חנינה בראשונה יצא עד קלבריא ובשנייה יצא עד כיפי ברבריא. ר' אחא בשם רבי חנינה בראשונה יצא עד כיפי ברבריא ובשנייה יצא עד עכו ועד יפו עד פה תבוא ולא תוסיף [איוב ל"ח י"א], עד עכו תבוא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך [שם] עד יפו אשית גאון גליך. וכן אמרינן

בבראשית רבה [פרשה כ"ג סימן ז'], ב' פעמים כתיב הקורא למי הים [עמוס ה' ח' ושם ט' ו'], כנגד ב' פעמים שעלה הים והציף את העולם. ועד היכן עלה בראשונה ועד היכן עלה בשנייה. רבי יודן ורבי אבהו ור"א בשם רבי חנינא, בראשונה עלה עד עכו ועד יפו ובשנייה עלה עד כפי ברבריא, רבי חנינא ורבי אחא בשם רבי חנינא בראשונה עד כפי ברבריא ובשנייה עד עכו ועד יפו, הה"ד ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך [איוב שם] עד פה תבא ולא תוסיף עד עכו תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך [שם] ביפו ישית בגאון גליך. רבי אליעזר בשם רבי חנינא אמר בראשונה עלה עד קלבריא ובשנייה עד כפי ברבריא. מיהו בבראשית רבה פרשה ה' סימן ו' איתא, אר"א מתחלת ברייתו של עולם גזר הקב"ה ואמר יקוו המים למה הקורא למי הים הקורא למי הים ב' פעמים, אחת בדור המבול ואחת בדור אנוש. וכפי הנראה צ"ל דר"א ס"ל דמבול לא ירד לא"י, ודריש עד פה תבא ולא תוסיף עד עכו תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך ביפו ישית בגאון גליך במבול שלא שטף את א"י ודו"ק.

ובתוספות זבחים שם ד"ה לא ירד מבול לא"י הקשו וז"ל, תימה והכתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים [בראשית ז' י"ט] כו', ושם י"ל דויכסו כל ההרים היינו ששלט הבל המבול בכל מקום כדאמרינן לקמן דמתו בהבלא כו', אי נמי כו' דבמקום שירד מבול התם קאמר שנתכסו ההרים. והנה אע"ג שלא ירד מבול לא"י מ"מ מתו כל אלו שהיו בא"י, אי משום דהמים שבשאר העולם נתגלגלו ונכנסו לא"י וכמו שכתב הרמב"ן [בראשית ח' י"א] בשם הפדר"א [פכ"ג], א"י שמתו משום הבלא כדאמרינן בזבחים קי"ג ע"ב. וצ"ע לפי סוגיין דזבחים למה לא מת עוג מהבל המבול, וצ"ל דכיון דאמרינן שם דנצטננו המים בצידי התיבה ששם עמד עוג צ"ל דבצד התיבה האויר היה צח וההבל חלף הלך לו. ונראה דפליגי בזה בסוגיין דסוטה י"א ע"א הבה נתחכמה לו [שמות א' י'], להם מיבעי ליה, א"ר חמא ברבי חנינא כו' בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי וגו' [ישעיה נ"ד ט'], והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא. אי נמי הוא אינו מביא אבל הן באין ונופלין בתוכו ע"כ. וללישנא קמא אמרינן בהדיא דמבול ירד בכל העולם כולו, מיהו ללישנא בתרא אפ"ל דס"ל דמבול לא ירד בא"י, ולהכי אמרינן דאפילו במדינה אחת אינו מביא אלא הן באין ונופלין בתוכו.

אמר הכתוב עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבותו [בראשית ח' כ"ב]. ופירש הספורנו וז"ל לא ישבותו, מלהתמיד על אותו האופן

בלתי טבעי שהגבלתי להם אחר המבול. וזה שילך השמש על גלגל נוטה מקו משוה היום, ובנטיתו תהיה סבת השתנות כל אלה הזמנים. כי קודם המבול היה מהלך השמש תמיד בקו משוה היום, ובזה היה אז תמיד עת האביב ובו היה תקון כללי ליסודות ולצמחים ולבעלי חיים כו'. ומבואר מדבריו דלפני המבול היה העולם שרוי במשך כל השנה בתקופת האביב. וכן כתב המלבי"ם להדיא שם וז"ל, זאת שנית בארו חכמינו כי קודם המבול לא נטה השמש במעגלו השנתיי כ"ג מעלות מן המשוה לצפון ולדרום כמו שהוא עתה, רק מסלול השנתיי היה אז ג"כ על קו המשוה או סמוך לו, וע"כ חיו בני אדם חיים ארוכים כו'. מיהו דברים אלו נסתרים מהא דאמרינן בעו"ז ח' ע"א, ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר, אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים. עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה, כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא כו'. והרי ידוע שאורך וקיצור הימים נגרם מנטיית הציר ותו לא מידי.

תיקון טעות

מה שכתבתי בפ"ג (בחלק א', יודעי בינה א') בזה הלשון, ולפ"ז יש לתמוה אדברי התוספות ב"ב קכ"א ע"א ד"ה יום שכלו כו' שכתב וז"ל אי נמי בתחלה נגזר [פירוש על מתי מדבר] אפילו על בני כ' בצמצום ולבסוף ריחם עליהם הקב"ה ולא מתו אלא אותן שהיו בשעת גזרה לכל הפחות בני עשרים וחדש שחדש בשנה אחרת חשוב שנה ולא יום אחד כדאמרינן [פרה פ"א מ"ג] גבי פלגס שכל חדש שלם אינו לא שנה ולא איל ונשאר בשנה אחרונה כל אותן שהיו בני כ' בצמצום כו' וקשה דהא בני כ' שנגזר עליהן היו דוקא אלו שכבר עברו עליהם כ' שנים שלמים דרק לאחר כ' שנים שלמים עונשים בב"ד שלמעלה וא"כ הרי לכו"ע ברגע הכנסם לתוך שנת כ"א חשיבי בני כ' ולא בעינן לא יום אחד ולא ל' יום והך דפרה איירי בפלגס בן י"ג חדש דלא הויא לא כבש, דכבש נחשב לבן שנה על אף שהוא עדיין בתוך שנתו הראשונה, ולא איל, פירוש דאיל בעינן שיהיה בן ב' שנים ועל כן צריך להמתין עד י"ג חדש עיי"ש וצ"ע ע"כ. טעיתי בהבנת דברי התוספות, וכוננתם, דריחם הקב"ה שלא מתו משנת כ' אלא משנת כ"א דלא מתו אלא אלו שהיו בני כ' וחדש דנחשב כאילו הם בני כ"א דחדש אחד בשנה חשוב שנה. והא

דנאמר בפסוק מבן כי שנה ומעלה היינו שהיו בני כי וחדש דוקא ובזה אתי הכל אל נכון. אלא דיש לעורר דשיטת התוספות הוא כשיטת הרמב"ן שהבאתי בפ"ג דמונים לשנים פרטיות ולא לשנות העולם דאי אנו מונים לשנות העולם הרי באי תשרי כולם נהיו בני כי שנה ובר"ח חשון כבר היו כולם בני כי וחדש.